

Anna MADEJ* (UPH Siedlce, Polska)

Sprawozdanie z konferencji „Reforma administracyjna PRL w latach 1972-1975. Aspekty ustrojowe, kancelaryjne i archiwalne”

<https://doi.org/10.34739/his.2020.09.17>

Abstract: *A report on the conference 'Administrative reforms in the Polish People's Republic in the years 1972-1975. System-related, clerical and archival aspects'.*

Key words: the scientific conference, report, administrative reforms, Polish People's Republic

W dniu 18 września 2020 roku odbyła się konferencja naukowa „Reforma administracji PRL w latach 1972-1975. Aspekty ustrojowe, kancelaryjne i archiwalne”. Sesja została zorganizowana przez Instytut Historii UPH w Siedlcach oraz Archiwum Państwowe w Siedlcach. Z uwagi na istniejącą sytuację przeprowadzono ją w formule online.

Konferencja rozpoczęła się o godzinie 10.00 otworzył ją dr hab. Dariusz Magier, a następnie głos zabrał dr Grzegorz Welik dyrektor Archiwum Państwowego w Siedlcach, który powitał zebranych i przedstawił główne założenia sympozjum.

Następnie rozpoczęto obrady. Pierwszy panel prowadził dr hab. Dariusz Magier.

Na początku wystąpił dr Andrzej Wróbel z Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim z referatem: „Kształtowanie się wojewódzkich władz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i administracji państwowej województwa piotrkowskiego – wybrane zagadnienia”. Przedstawił w nim proces tworzenia Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urzędu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim, kształtowanie się ich struktury, a także reorganizacje organów administracji terenowej. Dużo miejsca poświęcił powiązaniu między instytucjami administracji państwowej a organami Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Drugim prelegentem był mgr Damian Sitkiewicz doktorant Instytutu Historii UPH. Tytuł jego referatu brzmiał: „Reforma terenowych organów administracji państwowej w latach 1972-1975. Przyczyny, założenia”. Wspomniał w nim o przygotowaniach do reformy administracyjnej trwających od początku lat siedemdziesiątych. Wytyczne do planowanych zmian powstały na VI Plenum

* ORCID iD 0000-0001-7779-3609. anna.madej@uph.edu.pl

KCPZPR z września 1972 roku. Przyczyną i celem reformy miało być usprawnienie działań administracji i przybliżenie władzy do obywateli. Wedle wielu opinii podział na gromady i powiaty nie był w stanie sprostać nowym zadaniom na polu kierowania całokształtem procesów społeczno-gospodarczych. Zamierzano jeszcze bardziej zwiększyć kontrolę aparatu państwowego nad najniższymi ogniwami władzy. Pierwszy etap polegał na likwidacji gromad i wprowadzeniu gmin. W drugim etapie dostosowano organizację i zasady funkcjonowania rad narodowych i innych organów administracji do modelu przyjętego dla struktur gminnych. W trzecim etapie, przeprowadzonym 28 maja 1975 roku (Dz.U 1975, nr 16, poz. 91), zlikwidowano powiaty i utworzono 49 województw. Wprowadzony wówczas podział terytorialny kraju przetrwał do 1998 roku.

Kolejny referat przedstawił mgr Jarosław Ważny doktorant Uniwersytetu Warszawskiego. Tytuł wystąpienia brzmiał „Gra w oczko, czyli 21 tygodników dla 21 województw”. Autor przybliżył w nim zagadnienie powołania do życia 21 nowych tygodników „społeczno-informacyjnych” o zasięgu regionalnym. Wraz z utworzeniem w wyniku reformy administracyjnej 49 województw pojawiła się idea zorganizowania w każdym z nich tytułu prasowego w postaci tygodnika. Jako że w 21 nowych stolicach wojewódzkich dotychczas nie było tego typu wydawnictwa, należało wszystko zorganizować od podstaw. O ile do 1978 r. właściwie niczego w tym temacie nie zrobiono, to w kolejnych 5 latach zdołano zorganizować redakcje i przystąpić do wydawania tygodników. Dużym problemem jest uchwycenie procesu decyzyjnego, który doprowadził do końcowego efektu, chociaż wiadomo, że w istniejącym w kraju ogólnie regulowanym rynku prasy, wszystko musiało mieć akceptację czynników rządowych. Spośród 21 tytułów do dnia dzisiejszego ukazuje się nadal aż 11.

Jako ostatnia w pierwszym panelu głos zabrała mgr Małgorzata Nikoniuk, doktorantka Instytutu Historii UPH. W referacie „Kompetencje wojewódzkiej i gminnych rad narodowych w świetle reformy administracyjnej z lat 1972-1975. Realizacja założeń w praktyce województwa białkopodlaskiego” przedstawiła uprawnienia jakie nabyły organy przedstawicielskie szczebla gminnego i wojewódzkiego na mocy reformy. Najbardziej interesującą kwestią była praktyczna realizacja ambitnych założeń, zwłaszcza w zakresie realizacji zadań gospodarczych i społecznych wynikających z wieloletniego planu. W przytoczonym przykładzie województwa białkopodlaskiego wyraźnie widoczna jest dysproporcja między zadaniami a możliwościami finansowymi i organizacyjnymi gminnych i wojewódzkiej rady narodowej. W rezultacie plany gospodarcze stały się jedynie przekąźnikiem dyrektyw płynących od władz wyższego szczebla.

Od godziny 11.45 drugi panel moderowała mgr Małgorzata Nikoniuk. W jego trakcie wygłoszono 4 referaty.

Jako pierwszy wykład pt. „Zamieszanie w resorcie. Wpływ reformy administracyjnej z 1975 r. na funkcjonowanie wojewódzkich struktur SB na przykładzie Komendy Stołecznej MO” wygłosił dr hab. Patryk Pleskot

z Małopolskiej Uczelni Państwowej w Oświęcimiu, a także IPN Oddział w Warszawie. Zauważył w nim, iż reforma administracyjna z 1975 r. stanowiła wyzwanie nie tylko dla „zwykłych” instytucji państwowych, lecz także dla terenowej organizacji pionu Służby Bezpieczeństwa, formalnie podporządkowanego komendom wojewódzkim Milicji Obywatelskiej. Ponieważ w stolicy zgromadzone były szczególnie liczne instytucje resortu bezpieczeństwa, Komenda Stołeczna MO wraz z wchodzącym w jej skład pionem SB musiała na nowo zdefiniować, albo raczej „wywalczyć”, teren do działań operacyjnych. Komplikacje wywołane kwestiami organizacyjnymi negatywnie wpływały na rzeczywiste możliwości operacyjne tutejszego pionu SB.

Kolejnym prelegentem był mgr Konrad Majchrzyk z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Tematem jego wystąpienia była „Organizacja partyjna województwa lubelskiego w czasach reformy 1975 roku”. Reforma administracyjna, szczególnie jej część likwidująca dotychczasowe województwa i wprowadzająca 49 mniejszych, musiała odbić się również na strukturach partyjnych. W ocenie wielu specjalistów zabieg zwiększenia liczby województw miał na celu osłabienie pozycji pierwszych sekretarzy rządzących dużymi i silnymi ośrodkami, stanowiącymi potencjalne zagrożenie dla „nowej ekipy”. Wojewódzkie organizacje partyjne musiały dostosować się do wprowadzanych zmian, co prelegent ukazał na przykładzie województwa lubelskiego w jego nowych granicach.

Referat mgra Pawła Orłowskiego, doktoranta Instytutu Historii UPH, odnosił się do problemu „Zależności między administracją państwową a instancjami partyjnymi na przykładzie województwa białskopodlaskiego w latach 1975-1989”. W systemie formalnie wielopartyjnym dominującą rolę odgrywała jedna partia i to do niej należało kierowanie państwem. To samo tyczy się jego jednostek administracyjnych. W konkretnych przypadkach należało jednak zaspokoić ambicje partii towarzyszących. Widoczne jest to między innymi w województwie białskopodlaskim, gdzie wojewodami byli działacze ZSL – Józef Piela (1975-1982) i Stanisław Rapa (1982-1990).

Mgr Barbara Bielaszka-Podgórnay z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie zajęła się aspektami kancelaryjnymi związanymi z reformą administracyjną przedstawiając temat „Narastanie akt Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie (1975-1989) w świetle obowiązujących przepisów kancelaryjnych”. Analizując pozostałość aktową Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie prelegentka zwróciła w równej mierze uwagę na ramy organizacyjne i przepisy regulujące działalność kancelarii w Urzędzie Wojewódzkim, jak i praktykę urzędniczą. Uwagę przykuwa brak dbałości w wykonywaniu czynności kancelaryjnych przez referentów wydział, a w niektórych przypadkach na niestosowanie się przez nich do przepisów kancelaryjnych, co negatywnie wpłynęło na proces powstawania i narastania dokumentacji. W wyniku tego w zachowanym zespole znalazła się również dokumentacja nieaktowa oraz

występują braki szczególnie odczuwalne przy próbie odtworzenia organizacji wydziału, jego działalności i zakresu rzeczywistych kompetencji.

Trzeci panel, prowadzony przez mgr Damiana Sitkiewicza, rozpoczął się o godz. 13.50 referatem dra hab. Dariusza Magiera „Dokumentacja komunistycznej nomenklatury w województwie siedleckim. Próba systematyzacji i statystyki”. Wychodząc od stwierdzenia, iż znaczenie nomenklatury w systemie politycznym PRL spowodowało zaistnienie ściśle unormowanego procesu zapisu i obiegu informacji, opartego na przepisach kadrowych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Dariusz Magier sformułował tezę o wytworzeniu dużych ilości dokumentów dotyczących funkcjonowania całego systemu. Stanowią one dziś doskonałe źródło do badań nad nomenklaturą komunistyczną w Polsce. Podając przykład województwa siedleckiego scharakteryzował zachowaną dokumentację na tle ideologicznych i praktycznych wyznaczników ustroju.

Dr Adrian Ciechanowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wystąpił z odczytem zatytułowanym „Zmiany w organizacji urzędów wojewódzkich od 1990 roku na przykładzie Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu”. Jeżeli chodzi o zakres chronologiczny wykładu, to przekroczył on ramy wyznaczone tematem konferencji, gdyż odniósł się do następnej fali zmian wywołanych upadkiem ustroju komunistycznego. Jednocześnie, jak zaznaczył prelegent, została zachowana tymczasowo struktura terytorialna kraju wraz z jego jednostkami, które musiały zostać organizacyjnie dostosowane do nowych warunków. Problem podjęty w referacie autor przedstawił na szerszym tle przemian ustrojowych w kraju oraz filozofii funkcjonowania administracji w ustroju demokratycznym, prowadzącej do jej stopniowej decentralizacji.

Następnie głos zabrał mgr Paweł Fiktus z Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu. Tytuł jego referatu brzmiał „Wprowadzenie mienia komunalnego w 1988 r. – prelude do reaktywacji samorządu terytorialnego w Polsce”. Ponieważ na skutek zmiany Konstytucji PRL pojawiła się instytucja „mienia komunalnego” i została ona przypisana jako własność do samorządu terytorialnego, można uznać ten fakt za początek odradzania się samorządu. Wprawdzie mienie komunalne odnosiło się pod względem formalnym do systemu rad narodowych, będących terenowymi organami władzy państwowej, które z samorządnością i samorządem nie miały nic wspólnego, w historii polskiego samorządu przyjmuje się, że przyznanie lokalnym strukturom władzy nad mieniem, stanowi istotny krok zmierzający do reaktywacji samorządności w Polsce.

Każdy z paneli kończył się dyskusją. Pytania pokazały, iż zaproponowana przez organizatorów tematyka wzbudziła zainteresowanie. Dzięki zdalnej formule swoimi doświadczeniami badawczymi mogli podzielić się specjaliści z różnych ośrodków naukowych kraju.